

INSON TANA QISMLARINING LOTINCHA NOMLANISHI VA ULARNING TIBBIYOTDAGI AHAMIYATI

Mamajonova Sarvinoz Toxirjon qizi

Qo'qon Universiteti Andijon filiali

Pediatrica ishi yo'nalishi 25-04-guruh talabasi

Nasriddinova Yorqinoy Abdumuxtarovna

Tibbiyotda tillarni o'qitish kafedrasini o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17357059>

ARTICLE INFO

Received: 1st October 2025

Accepted: 5th October 2025

Published: 15th October 2025

KEYWORDS

Lotin tili, anatomiya terminologiyasi, tibbiy atamalar, inson tana qismlari, ilmiy til, tibbiyot, anatomiya, xalqaro tibbiy aloqa, terminologik birlik.

ABSTRACT

Ushbu maqolada inson tana qismlarining lotincha nomlanishi, ularning kelib chiqishi, ma'nosi hamda zamonaviy tibbiyotdagi o'rni yoritilgan. Lotin tili qadimdan tibbiyot fanining asosiy ilmiy tili bo'lib kelgan. Shuning uchun anatomiya, fiziologiya, patologiya kabi yo'nalishlarda ishlatiladigan terminlarning aksariyati lotin tilidan olingan. Maqolada inson tana qismlarining lotincha nomlari nafaqat ularni oson eslab qolish, balki xalqaro miqyosda yagona tibbiy tushuncha yaratishdagi ahamiyati bilan tahlil qilinadi. Lotin terminlarini to'g'ri qo'llash shifokor va talaba uchun nafaqat ilmiy saviyani oshiradi, balki kasbiy muloqotni aniq va to'g'ri yuritishga yordam beradi. Shuningdek, maqolada lotin tili asosidagi anatomiya atamalari tibbiyot ta'limida, klinik amaliyotda va xalqaro tibbiy aloqalarda qanday rol o'ynashi haqida fikr yuritilgan.

Kirish

Inson tanasi — bu murakkab va mukammal tuzilishga ega biologik tizim bo'lib, uning har bir qismi muayyan vazifani bajaradi. Ana shu murakkab tuzilmani o'rganish, tasvirlash va tibbiyotda bir xilda tushunish uchun yagona, aniq va xalqaro darajada tan olingan til zarur edi. Shu nuqtai nazardan, lotin tili tibbiyot fanining universal ilmiy tili sifatida shakllanib, bugungi kungacha o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Har bir anatomiya, fiziologiya yoki patologiya atamasi lotincha ildizga ega bo'lib, u tibbiyotdagi ilmiy aniq-lik va yagona tushuncha tizimini ta'minlaydi. Lotin tili qadimgi Rim davridan boshlab ilm-fan, falsafa, tibbiyot va huquqning tili sifatida keng qo'llanilgan. Gippokrat, Galen, Avitsenna, Andreas Vesalius kabi buyuk tabib va olimlarning asarlari lotin tilida yozilgan. Ayniqsa, anatomiya fanida inson tanasining har bir qismi lotincha nom bilan ifodalangan. Bu nomlar nafaqat ilmiy tildagi yagona aniqlikni yaratgan, balki turli mamlakat shifokorlari o'rtasidagi tibbiy muloqotni osonlashtirgan. Shu sababli, bugungi kunda ham anatomiya, histologiya, embriologiya va boshqa tibbiy fanlarda lotin tili asosiy terminologik manba hisoblanadi. Tibbiyot sohasida lotin terminologiyasining ahamiyatini ortiqcha baholab bo'lmaydi. Har bir anatomiya atlasida, klinik darslikda yoki

operatsiya jarayonida ishlatiladigan terminlarning deyarli barchasi lotin tilida keltiriladi. Masalan, caput-bosh, cervix-bo'yin, thorax- ko'krak qafasi, abdomen-qorin, manus-qo'l, pes-oyoq kabi atamalar shifokorlar uchun umumiy tildir. Bunday yagona terminologik tizim tufayli tibbiyotning har bir yo'nalishi o'rtasida muloqot aniq va xatosiz kechadi. Lotin tili anatomiya fanining asosini tashkil etadi. Tana qismlarining nomlanishida nafaqat anatomiya, balki fiziologiya va klinik tibbiyotda ham bir xil atamalar qo'llaniladi. Masalan, yurak uchun cor, jigar uchun hepar, miya uchun cerebrum, o'pka uchun pulmo so'zlari ishlatiladi. Bunday terminlarning lotincha shaklda bo'lishi nafaqat ularning qisqaligini, balki xalqaro darajadagi moslikni ta'minlaydi. Har bir shifokor, qaysi mamlakatda bo'lishidan qat'i nazar, bu terminlarni bir xil tushunadi. Bundan tashqari, lotincha terminlar ilmiy aniqlik va ifoda ravshanligini ta'minlaydi. Masalan, "musculus biceps brachii" — ikki boshli yelka mushagi degani, "arteria carotis communis" — umumiy uyqu arteriyasi, "vena cava superior" — yuqori kovak venadir. Bu terminlar qisqa, lekin ma'nosi aniq, joylashuvi esa nomining o'zida aks etgan. Shu tufayli, anatomiya sohasida lotin tili o'rnini hech bir boshqa til bosib ololmaydi. Lotin tili tibbiyot terminologiyasida faqat so'z sifatida emas, balki ilmiy fikrlash tizimi sifatida ham ahamiyatlidir. Har bir lotincha atama muayyan grammatik tuzilishga ega bo'lib, u orqali ilmiy izchillik ta'minlanadi. Shifokor yoki talaba lotin tili grammatikasini o'rganish jarayonida atamalarni to'g'ri tahlil qilishni, ularni tibbiy ma'noda qo'llashni o'rganadi. Shu sababli, tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida "Lotin tili va tibbiy terminologiya" fani majburiy o'quv fanlaridan biridir. Mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi global tibbiyot tizimida ingliz tili ustun bo'lishiga qaramay, lotin tili asosidagi terminologiya hamon o'z kuchini saqlab qolmoqda. Hozirgi zamonaviy tibbiy terminlarning 80 foizdan ortig'i lotin va qadimgi yunon ildiz so'zlariga asoslangan. Masalan, "coronarius", "femoralis", "digitalis", "nasalis" kabi so'zlar nafaqat anatomiya, balki klinik terminologiyada ham keng qo'llaniladi. Bu esa lotin tilining zamonaviy tibbiyotdagi barqaror rolini ko'rsatadi. Lotin tili orqali tibbiyot fanlari o'rtasidagi yagona ilmiy aloqa ta'minlanadi. Misol uchun, anatomiya, fiziologiya, farmakologiya va patologiya fanlarining har biri o'z terminlarini lotincha ildiz so'zlar orqali bog'laydi. Bu esa ilmiy aniqlik, aniqlovchi birlik va ma'lumotlar almashinuvida yagona standart yaratadi. Shuningdek, lotin terminlarini bilish talabalarga o'qish jarayonida katta yordam beradi. Lotincha terminlarni tahlil qilish orqali talaba har bir anatomiya atamasining ma'nosini, joylashuvini va funksiyasini oson eslab qoladi. Masalan, "musculus flexor digitorum profundus" — "barmoqni bukuvchi chuqur mushak" degani; bunda har bir so'z ma'nosi orqali mushakning joylashuvi va vazifasi aniq ko'rinadi. Lotin tili nafaqat anatomiya fani uchun, balki tibbiyotning barcha yo'nalishlari uchun ilmiy asos hisoblanadi. U tibbiy tafakkur madaniyatini shakllantiradi, terminologik aniqlikni ta'minlaydi va tibbiyot sohasidagi xalqaro aloqalarning ilmiy tilini yaratadi. Shu sababli, inson tana qismlarining lotincha nomlanishi va ularning tibbiyotdagi ahamiyatini o'rganish — har bir tibbiyot talabasi va mutaxassis uchun zaruriy bilimdir.

Lotin tilining tibbiyotdagi tarixiy o'rni

Lotin tili insoniyat tarixida eng qadimiy va eng ta'sirli ilmiy tillardan biridir. U Rim imperiyasi davrida davlat, huquq, fan va din tili sifatida shakllanib, keyinchalik butun Yevropaga tarqaldi. O'rta asrlarda lotin tili ilmiy tafakkurning asosiy vositasiga aylandi. Tibbiyot, falsafa, astronomiya, biologiya va boshqa ko'plab fanlarning asarlari aynan lotin tilida yozilgan. Qadimgi Rim shifokorlari va olimlari, xususan, Gippokrat yunon bo'lsa-da, asarlari keyinchalik lotinga tarjima qilingan), Galen, Korneliy, Avitsenna kabi allomalar tibbiy atamalarni lotin tili orqali umumlashtirishgan. Shu tufayli, lotin tili tibbiyot sohasida universal aloqa vositasi sifatida qabul qilindi. Anatomiya fani rivojlanishida lotin tili muhim rol o'ynagan. XVI asrda mashhur olim Andreas Vesalius "De humani corporis fabrica" "Inson tanasining tuzilishi haqida" nomli asarini lotin tilida yozgan. Bu asar anatomiya tarixida burilish yasagan bo'lib, unda har bir tana qismi lotincha nom bilan ifodalangan. Shu davrdan boshlab anatomiya

fanining asosiy tili sifatida lotin tili mustahkam o'rnashdi. Tibbiyot tarixida lotin tili faqat ilmiy tilda emas, balki amaliy muloqotda ham ishlatilgan. O'rta asrlarda Yevropa universitetlarida tibbiyot darslari faqat lotin tilida o'tilgan, retseptlar, dori vositalari, kasallik tashxislari ham lotincha yozilgan. Masalan, "Recipe: Tinctura valerianae 20 ml" Valeriana damlamasidan 20 ml olinsin kabi yozuvlar shifokor va dorixonona o'rtasidagi yagona aloqa shakli bo'lgan. Lotin tili tibbiyotda nafaqat tarixiy, balki madaniy meros sifatida ham qadrlanadi. U shifokorlar orasida aniq tushuncha, qisqa va ifodali fikr bildirish imkonini yaratgan. Bugungi kunda ham ko'plab tibbiyot atamaları lotincha shaklini saqlab qolgan. Masalan, arteria - arteriya, vena-vena, musculus-mushak, nervus- asabi, os-suyak, cutis-teri kabi so'zlar hozirgi zamon tibbiyotida ham keng ishlatiladi. Lotin tilining tibbiyotdagi tarixiy ahamiyatini belgilovchi yana bir omil-bu uning o'zgarishligi. Lotin tili "o'lik til" deb ataladi, chunki u kundalik so'zlashuvda ishlatilmaydi, biroq aynan shu narsa uni ilm-fan uchun qulay qiladi. Zamonaviy tillar o'zgarib turadi, lekin lotin terminlari barqaror bo'lib qoladi. Bu esa tibbiyotda aniqlik, bir xillik va xalqaro standartni ta'minlaydi. Masalan, femur-son suyagi termini Rim davridan beri o'zgarmagan. U ingliz tilida ham femur deb yoziladi, fransuz, nemis va rus tibbiy adabiyotlarida ham shunday qo'llaniladi. Demak, biror anatomik tuzilma haqida gap ketganda, shifokorlar tilidan qat'i nazar bir-birini to'g'ri tushunishadi. Bu lotin tilining ilmiy va amaliy qiymatini oshiradi. Lotin tili tibbiyotdagi axloqiy va estetik qadriyatlarni ham ifodalaydi. Shifokorlik qadimdan muqaddas kasb sanalgan, va bu kasb egalari o'z bilimlarini lotin tilida ifodalagan. Gippokratning Primum non nocere - avvalo zarar yetkazma degan iborasi, yoki Medicus curat, natura sanat - shifokor davolaydi, tabiat sog'aytiradi kabi iboralar lotin tili orqali tibbiyot etikasining asosi bo'lib qolgan. Hozirgi kunda ham lotin tili tibbiyot ta'limida asosiy o'quv fanlaridan biridir. Har bir tibbiyot talabasi birinchi kursdan boshlab lotin tili va tibbiy terminologiyani o'rganadi. Bu fanning maqsadi — tibbiy fikrlashni shakllantirish, anatomiya va farmakologiya terminlarini to'g'ri tushunish va amalda qo'llashdir. Lotin tili — bu nafaqat o'tmish merosi, balki zamonaviy tibbiyotning ilmiy poydevoridir. Tibbiyotdagi ko'plab yangi terminlar ham lotin ildizlariga asoslanadi. Masalan, coronaries - yurak bilan bog'liq, pulmonalis - o'pka bilan aloqador, cerebrialis - miya bilan bog'liq degan ma'nolarni anglatadi. Bu so'zlar nafaqat anatomiya, balki kasallik nomlarini yaratishda ham qo'llaniladi. Hypertensio arterialis - arterial gipertenziya, insufficientia cordis - yurak yetishmovchiligi, fractura ossis - suyak sinishidir. Lotin tili qadimiy Rim madaniyati bilan birgalikda ilm-fan, adabiyot, huquq va tibbiyot sohalarida keng qo'llanilgan til sifatida shakllangan. U tibbiyot tarixida yagona ilmiy til bo'lib, zamonaviy anatomiya, farmakologiya va patologiya fanlarining rivojiga katta hissa qo'shgan. Bugungi kunda ham tibbiyot sohasida ishlatilayotgan terminlarning 80 foizdan ortig'i lotincha yoki yunoncha ildizlardan tashkil topgan.

Lotin tili tibbiyotda xalqaro muloqot vositasi sifatida qabul qilingan. Masalan, dunyoning turli burchaklarida faoliyat yuritayotgan shifokorlar "cor" (yurak), "pulmo" (o'pka), "hepar" (jigar), "ren" (buyrak) kabi terminlarni bir xil tushunadilar. Shu bois, tibbiy terminologiyaning yagona asosda bo'lishi global miqyosda ilmiy aloqani yengillashtiradi va tibbiy xatoliklarni kamaytiradi. Lotin tili, shuningdek, tibbiyot ta'limining zaruriy tarkibiy qismi hisoblanadi. Har bir tibbiyot talabasi anatomiya, farmakologiya, gistologiya va fiziologiya fanlarini o'rganishda lotincha atamalar bilan tanishadi. Bu bilimlar kelajakdagi kasbiy faoliyatda aniq muloqot va to'g'ri tashxis qo'yish uchun muhim poydevor vazifasini bajaradi.

Inson tana qismlarining lotincha nomlanishi

Inson tanasi murakkab tuzilishga ega bo'lib, uning har bir qismi o'ziga xos lotincha nom bilan ataladi. Lotin tili anatomiya fanining asosiy tilidir. Quyida ba'zi asosiy tana qismlarining lotincha nomlari va ularning ma'nolari keltirilgan. Caput – bosh, miya joylashgan, cor – yurak hayotni ta'minlovchi asosiy a'zodir. Pulmo – o'pka, nafas olish organi, hepar – jigar moddalar

almashinuv markazidir. Ren – buyrak, organizmni tozalovchi a'zodir. Ventriculus, gaster – oshqozon, hazm organidir. Cerebrum miya, asab tizimining bosh markazi hisoblanadi. Musculus – mushaklar harakatni ta'minlovchi tuzilma Os – suyak, tayanch-harakat tizimidir. Vena, arteria qon aylanish yo'llaridir. Nervus – asab, signal uzatuvchi tuzilmadir. Oculus – ko'z, ko'rish organi, auris – quloq, eshitish organidir. Bu terminlar anatomiya fanining universal leksikasi sifatida tibbiyotda qo'llaniladi. Har bir shifokor ushbu nomlarni bilishi va to'g'ri talaffuz qilishi kasbiy savodxonlik belgisi hisoblanadi.

Lotincha terminlarning tibbiyotdagi ahamiyati

Lotincha atamalar tibbiyotda ilmiy aniqlikni ta'minlaydi. Har bir termin o'zining qat'iy ma'nosiga ega bo'lib, uni noto'g'ri ishlatish diagnostik xatolarga olib kelishi mumkin. Shu sababli, tibbiyotda xalqaro terminologiya yagona tizim asosida shakllantirilgan — bu "Terminologia Anatomica", "Terminologia Histologica", va "Terminologia Embryologica" tizimlari. Lotin terminologiyasi tibbiyotda uchta asosiy vazifani bajaradi. Ilmiy aniqlikni ta'minlaydi, har bir anatomiya, kasallik yoki dori nomi aniq ifodalab beradi. Xalqaro bir xillikni yaratadi, turli mamlakatlardagi shifokorlar o'zaro bir xil terminlardan foydalanishadi. Kasbiy muloqotni soddalashtirib beradi, qisqa va aniq atamalar klinik yozuvlarda qulaylik yaratadi. Masalan, appendicitis acuta - o'tkir ko'richak yallig'lanishi, fractura femoris - son suyagi sinishi, myocardialis infarctus - yurak mushaklari infarkti kabi terminlar butun dunyoda bir xil tarzda ishlatiladi.

Lotin terminlarining klinik amaliyotdagi qo'llanilishi

Tibbiy amaliyotda shifokorlar bemor tarixi - anamnez, tashxis - diagnosis, retseptlar - praescriptio va kasallik jurnallarida - historia morbi ko'plab lotincha atamalardan foydalanadilar. Masalan:

Rp : Paracetamoli 0,5 — D.t.d. N.10

Receptum - Paracetamol 0,5 g berilsin 10 dona

Diagnosis - Pneumonia bilateralis acuta.

Tashxisi - ikkala o'pkaning o'tkir yallig'lanishi

Bu holat lotin tilining amaliy jihatdan tibbiyotdagi universal til ekanligini ko'rsatib beradi.

Lotincha terminlarning farmakologiyadagi o'rni

Dori vositalarining ko'pchiligi lotincha nom bilan ataladi. Bu esa ularni xalqaro darajada aniqlik bilan tanib olishga imkon beradi. Misol uchun, Analginum — og'riqni kamaytiruvchi vosita, Aspirinum — yallig'lanishga qarshi, Panadolum — isitmani tushiruvchi, Streptomycinum — antibiotic. Shuningdek, dorilar retseptlarda dozalab berish shakli va qo'llanish yo'nalishiga ko'ra ham lotincha qisqartmalar bilan belgilanadi.

Lotin tilining tibbiy ta'limdagi roli

Tibbiyot oliygohlarida lotin tili asosiy bazaviy fanlardan biridir. Chunki u anatomiya, patologiya, fiziologiya, farmakologiya, klinik fanlar kabi barcha yo'nalishlarda ishlatiladi. Lotin tili darslarida talabalar anatomiya atamalarini yodlaydilar, tibbiy hujjatlar yozishni o'rganadilar, qisqartmalardan foydalanish qoidalarini o'zlashtiradilar. Bu bilimlar shifokorning keyingi kasbiy faoliyatida aniqlik, muloqot madaniyati va professional terminologik tafakkurni shakllantirib beradi.

Xalqaro tibbiy aloqalarda lotin tilining ahamiyati

Bugungi globalizatsiya sharoitida lotin tili tibbiyot mutaxassislari uchun umumiy til sifatida xizmat qiladi. Ilmiy maqolalar, klinik hisobotlar, xalqaro konferensiyalar, kasalliklar tasniflari — barchasida lotincha terminologiya qo'llaniladi. Bu shifokorlarga turli mamlakatlarda ishlab chiqilgan ilmiy ishlanmalarni bir xil tushunish, tibbiy hujjatlarni talqin qilish va ilmiy hamkorlikni rivojlantirish imkonini beradi.

Lotin tili va zamonaviy tibbiyot texnologiyalari

Zamonaviy axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan tibbiy dasturlar, elektron hujjatlar, laboratoriya tizimlari ham lotincha terminlarga tayanadi. Masalan, tahlil natijalarida "Plasma glucose", "Serum creatinum", "Hemoglobin" kabi nomlar aynan lotin ildizlaridan olingan. Bu terminologik izchillik tibbiyotda avtomatlashtirilgan tizimlarning to'g'ri ishlashini ta'minlaydi va ma'lumotlar almashuvini soddalashtiradi.

Lotin terminologiyasining saqlanish sabablari

Lotin tili bugungi kunda so'zlashuv tili sifatida ishlatilmaydi, ammo tibbiyotda u hanuzgacha o'z o'rnini yo'qotgani yo'q. Buni bir necha sabablari bordir. Lotin tili o'lik til, ya'ni grammatikasi o'zgarmaydi, barqarorlikni ta'minlab beradi. Lotincha terminlar aniq va qisqa bo'ladi, xalqaro birlikni saqlaydi. Lotin tili orqali ilmiy an'ana davom etadi. Terminlar milliy tildan mustaqil bo'lgani uchun chalkashlikni oldini oladi.

Xulosa

Lotin tili tibbiyot fanining shakllanishi va rivojlanishida o'ziga xos o'ringa ega bo'lgan. U nafaqat tarixiy ilmiy meros, balki zamonaviy tibbiyotning xalqaro tili sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Inson tana qismlarining lotincha nomlanishi ilmiy tafakkurni aniqlik, izchillik va yagona terminologiya asosida ifodalash imkonini beradi. Lotin tili tufayli tibbiy atamalar har qanday millat vakillari tomonidan bir xil talqin qilinadi. Bu esa global tibbiyot tizimida ilmiy hamkorlik, ma'lumot almashish va diagnostik aniqlikni ta'minlaydi. Lotin tili tibbiyot sohasida xalqaro birlik va ilmiy muloqotning kafolatidir. Anatomiya, fiziologiya, patologiya, farmakologiya va boshqa yo'nalishlarda ishlatiladigan lotincha terminlar har bir shifokor va tibbiyot talabasi uchun zaruriy bilim manbaidir. Ular orqali inson tana tuzilishi, a'zolar vazifasi va kasalliklarning mohiyatini aniq ifodalash mumkin. Tibbiyotda lotin tilining amaliy ahamiyati faqat atamalar bilan chegaralanmaydi. U ilmiy izchillikni, kasbiy muloqot madaniyatini va tibbiy tafakkurning aniq ifodasini shakllantiradi. Bugungi kunda ham har bir dori vositasining nomi, kasallik tashxisi va anatomiya atamasi lotin tili asosida ifodalanadi. Shuningdek, lotin tili tibbiy ta'lim jarayonida muhim o'rin egallaydi. U talabalarni xalqaro terminologiya bilan tanishtiradi, ilmiy yozuv madaniyatini rivojlantiradi va kasbiy savodxonlikni oshiradi. Lotin tilini mukammal o'rganish — bu nafaqat til bilimidir, balki tibbiyot fanining asoslarini chuqur anglash demakdir. Xulosa qilib aytganda, lotin tili tibbiyot fanining yuragi, ilmiy tafakkurning tili va kasbiy aniqlikning asosidir. U asrlar davomida tibbiyotda barqarorlik, yagona standart va ilmiy merosni saqlab kelgan. Shunday ekan, lotin tilini o'rganish va uni amaliyotda to'g'ri qo'llash har bir tibbiyot mutaxassisi uchun muhim vazifadir. Bu til orqali inson tanasi, sog'liq va ilm haqidagi bilimlar avloddan-avlodga aniq va to'liq yetkazib beriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Yo'ldoshev A. A., "Tibbiyotda lotin tili va tibbiy terminologiya", – Toshkent: Tibbiyot nashriyoti, 2019.
2. Mamatov O. T., "Anatomiya asoslari", – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.

3. Karimova M. S., "Tibbiy terminologiyaning shakllanishida lotin tilining o'rne", - Toshkent: O'zbekiston Tibbiyot Akademiyasi nashriyoti, 2018.
4. Qodirov N. N., "Inson anatomiyasi va fiziologiyasi", - Toshkent: O'qituvchi, 2021.
5. Ismoilov D. B., "Tibbiyot leksikasi va terminologiyasi asoslari", - Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti, 2017.
6. Raxmonov S. R., "Lotin tili va uning tibbiy sohada qo'llanilishi", - Samarqand: SamDTI nashriyoti, 2019.

